

УДК 37:001.89

І. М. Бондаренко,
учитель
(Щасливський навчально-виховний комплекс
Бориспільського району Київської області)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ З РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ

Постановка проблеми. Науково-дослідницька робота, на нашу думку, тісно пов'язана з розвитком творчих здібностей їх психолого-педагогічних аспектів у системі підготовки фахівців-педагогів у природничій і технологічних галузях. Проблема формування здібностей є однією з найбільш складних і найменш досліджених у психолого-педагогічній науці. Рівень розвитку здібностей залежить від багатьох чинників насамперед це: природні задатки людей; якість знань і умінь; мозкова діяльність (психомоторні і пізнавальні процеси).

Аналіз досліджень і публікацій. Згідно з концепцією розвитку освіти і науки в Україні, головною метою є розвиток творчих здібностей у системі навчання молоді, зокрема підготовки майбутніх вчителів. Система розвитку творчості та творчих здібностей майбутніх вчителів розкривають у своїх працях українські та зарубіжні науковці. Дослідження науковців доводить послідовність і наступність у формуванні творчих здібностей, намагаючись розвинути творчі здібності учнівської молоді, треба залучати та спостерігати за ними на першому етапі у якомога більшій кількості видів діяльності, враховуючи при цьому їх інтереси і нахили, тому що творчі здібності найкраще проявляються саме у тій діяльності, до якої у підлітка є нахили. За визначенням американського психолога Фромма, творчі здібності – “це здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях; це спрямованість на відкриття нового і здатність глибокого усвідомлення свого досвіду” [2]. Психологи по-різному характеризують творчі здібності учнів. О. Лук виділяє такі творчі здібності: вміння бачити проблему, здібності до перенесення досвіду, гнучкість мислення, легкість генерування ідей, здібності до доопрацювання, здібності передбачування. Вони можуть бути вродженими або розвиватися протягом життя.

Орієнтація навчально-виховного процесу на розвиток творчих здібностей учнів, студентів відповідає як їх особистим інтересам, так і інтересам суспільства. Проблема розвитку творчості і творчих здібностей в наші дні, стає дедалі актуальнішою. Розвиток креативності у процесі шкільного життя молоді та подальшого навчання у вищому навчальному закладі здобуває важливе значення. Очевидно, що проблема розвитку творчих здібностей учнів не може бути розв'язана без чіткого розуміння поняття творчості в цілому. Першим автором теорії творчості був С. Грузенберг, навіть він не назвав свою теорію наукою. У філософському словнику творчість визначається як процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні й духовні цінності. Отже, саме завдяки творчості можливий прогрес, стає зрозумілим, що мова йде про мотиви творчості. Будь-яка діяльність має свої мотиви. Особливо важко виявити мотиви творчої діяльності; в самому процесі творчості психологи виділяють два аспекти процесуальний і особистісний. Процесуальний аспект творчості пов'язаний з інтуїцією, мисленням,

уявою та розумовою активністю. Особистісний аспект передбачає наявність у суб'єкта задатків, нахилів і здібностей.

На нашу думку, існує три підходи до проблеми творчих здібностей: 1. Основною творчих здібностей виступає інтелектуальна обдарованість, детермінують творче поведження мотивації, цінності, особистісні риси. 2. Творча здібність є самостійним чинником, незалежним від інтелекту, між рівнем інтелекту й рівнем креативності є незначна кореляція (найбільш розвинена кореляція "Теорія інтелектуального порогу" Е. Торренса), творча здатність є величина незалежна, не існує креативності з низьким інтелектом, а є інтелектуали з низькою креативністю. 3. Високий рівень розвитку інтелекту є запорукою високого рівня творчих здібностей і навпаки. Творчого процесу як специфічної форми психічної активності немає, що точку розділяють фахівці в області інтелекту (Д. Векслер, Р. Уайсберг, Г. Айзенк). Прихильники редукції творчих здібностей до інтелекту спираються на результати емпіричних досліджень, які показали, що високий рівень інтелекту не гарантує творчих досягнень.

Термін "інтелект" у словнику іншомовних слів інтерпретується як здатність до мислення, особливо до його вищих теоретичних рівнів [6, с. 287]. Психологи встановили залежність успішності навчання з різних предметів від рівня розвитку в учня окремих інтелектуальних здібностей: 1) рівень вербального інтелекту визначає успішність навчання з усіх предметів і, найкраще гуманітарних; 2) рівень просторового інтелекту визначає успішність навчання з предметів природничо-гуманітарного циклу; 3) рівень формального (числового) інтелекту визначає успішність навчання з математики [2, с. 263].

А. Лук називає такі творчі здібності: пов'язані з мотивацією (інтереси, схильності); пов'язані з темпераментом (емоційність); пов'язані з розумовими здатностями. Усе це має пряме відношення і до творчих здібностей людини. Творчі здібності людини можуть розвиватися лише у творчій діяльності. Проблема розвитку творчих здібностей учнів у подальшому студентів, не може бути розв'язана без розгляду самого процесу, механізму творчості. Психологічний процес творчості значною мірою пов'язаний з уявою та інтуїцією людини. Під уявою психологи розуміють здатність людини створювати у своїй свідомості нові образи. Незважаючи на те, що психологічний механізм інтуїції ще досліджено неповністю, можна стверджувати, що вона відіграє надзвичайну роль у процесі творчої діяльності, розвитку творчих здібностей людини.

Мета статті – розглянути й обґрунтувати проблеми дослідження ролі й місця психолого-педагогічних факторів у формуванні творчих здібностей.

Існують методи і прийоми роботи з учнями для розвитку творчих здібностей, які сприяють подальшому успішному навчанні учнів у вищих навчальних закладах. Сформована пізнавальна активність учнів є необхідною, але недостатньою умовою розвитку творчої особистості. Важливою умовою ефективності навчального процесу та розвитку в учнів і студентів творчих здібностей є самостійна робота. Диференціація вивчення наук дає можливість систематично залучати учнів, студентів до самостійної пізнавальної діяльності. Під час навчання необхідно ставити такі умови, щоб в учнів виникала особиста зацікавленість щодо отримання знань. На наш погляд, самостійна робота як компонент творчості, має важливу навчально-виховну функцію – вона допомагає розвинути в учнів і студентів творчі здібності. Самостійність, як характеристика

діяльності учнів у певній навчальній ситуації є здібністю досягти мету діяльності без зовнішньої допомоги, як наслідок, всі навички, які сформуються в учня під час самостійної роботи, знання, які здобуде, творчі здібності, які розвине, допоможуть йому навчатися у вищому навчальному закладі. Відомо, що важливим засобом формування інтелектуально розвинутої творчої особистості є творчі завдання, вони допомагають діагностувати здібності учнів, виявляти обдарованих дітей.

В організації лабораторних і практичних робіт головне дати можливість учню, студенту повною мірою використовувати свої інтелектуальні сили, спонукати до діяльності, створити сприятливе педагогічне середовище для її становлення, формувати особистість дитини, її знання і світогляд. Отже, лабораторні та практичні роботи мають бути спрямовані на формування здатності самостійного пізнання, розвиток творчих здібностей і перетворення знань, а не лише на засвоєння матеріалу. Лабораторні роботи діляться на три рівні: 1) репродуктивний; 2) рівень самостійної діяльності; 3) творчий рівень. Кожен наступний рівень, безумовно, містить у собі елемент завдання попереднього рівня, учень може вибирати для виконання роботу будь-якого рівня. Набуті учнем навички і розвинуті творчі здібності знадобляться під час виконання лабораторних робіт з різних дисциплін у вищих навчальних закладах.

В умовах радикальних реформ освіти на перший план виступає формування не тільки традиційних знань, умінь і навичок, а і розвиток мислення, творчих здібностей, дослідницьких навичок, тому методичними радами деяких навчальних закладів вироблено Положення про науково-дослідницьку роботу творчої молоді, що навчається у школах і вищих навчальних закладах. Згідно з цим положенням учні мають займатися науковою роботою, все, що передбачає науково-дослідницька робота учнів (студентів) – це безперечна основа для подальшої успішної роботи щодо написання рефератів, курсових, дипломних робіт у вищих навчальних закладах.

Протягом тривалого часу творчі здібності вважалися притаманними лише обранцям долі. Визначальним у розвитку здібностей крім задатків є умови життя і взаємодія з навколишнім середовищем. Так, здібності людини розвиваються у процесі засвоєння нею суспільного досвіду, виховання й навчання, у процесі трудової діяльності [5, с. 135]. Л. Єрмолаєва-Томіліна виділяє фактори, що зумовлюють природу та виникнення творчих здібностей: 1) природні задатки і індивідуальні особливості; 2) вплив соціального середовища на розвиток і прояв здібностей; 3) залежність розвитку креативності від характеру і 4) структура діяльності. Дослідниця вважає, що творчі здібності закладені й існують у кожній дитини. Творчість – це природна функція мозку, що проявляється і реалізується у діяльності відповідно до наявності спеціальних здібностей до тієї чи іншої діяльності. Орієнтація навчально-виховного процесу на розвиток творчих здібностей відповідає як їх особистим інтересам, так і інтересам суспільства. Дієвість взаємозв'язку навчання і розвитку творчих здібностей зумовлена розумінням його діалектичного характеру: навчання веде за собою розвиток, а продуктивний загальний розвиток сприяє успішному навчанню та розвитку творчих здібностей. У ряді випадків мету підготовки викладача спрямовано на оволодіння ним науковими знаннями, сучасними теоріями й поглядами на постать учителя, підготовку якого здійснюють педагогічні університети. Проблеми професіоналізації підготовки вчителя пов'язані з науковим обґрунтуванням і

практичним удосконаленням змісту педагогічної освіти. Глибоке поєднання наукової і професійної підготовки є формальною і об'єктивною базою професійних знань учителя, які включають не лише знання концепцій і володіння педагогічною технікою, а й уміння оцінювати і володіти психолого-педагогічними засадами розвитку творчих здібностей. У системі підготовки майбутніх вчителів, на нашу думку, насамперед необхідно розробляти та керуватися методиками, що могли б використовуватися для фахової орієнтації і професійно зорієнтованими заходами з проблем вибору професії. Відомий психолог Амтхауер включив у свій тест завдання на діагностику таких компонентів інтелекту: вербального, лічильно-математичного, просторового та мнемічного. Методика “Закономірності числового ряду” дає можливість оцінювати теоретичні та математичні здібності. Модифікований тест Гілфорда зорієнтований на вивчення креативності, творчого мислення, факторів, що досліджуються: гнучкість, оригінальність, точність. Творчі здібності відносяться до дивергентного мислення, тобто типу мислення, що йде в різних напрямках від проблеми, відштовхуючись від її змісту, тоді як типове для нас – конвергентне мислення – спрямоване на пошук єдиного рішення. Таким чином, методики діагностики творчих здібностей призначені насамперед для фактичного визначення креативності на момент тестування. Проблема психології здібностей завжди знаходиться в центрі уваги. Це одна з найважливіших і найактуальніших проблем виховання. Вона непокоїть викладачів, батьків, студентів і учнів. Здібності тісно пов'язані із загальною спрямованістю особистості. Співвідношення спрямованості особистості й рівня здібностей суттєво впливають на стиль поведінки та формування особистості. Важливими чинниками процесу навчання і виховання є сенситивні періоди, найсприятливіші для становлення тих чи інших здібностей. Для майбутніх вчителів важливо знати, що період віку дитини 10–12 років – час переходу від мислення, заснованого на оперуванні конкретними уявленнями, від безпосередньої пам'яті до логічної, 10–14 років – вік, який потрібно розглядати як сенситивний період творчого мислення – це сприятливий період для розвитку багатьох сторін особистості, таких, як пізнавальна активність і допитливість, те, що називається завданням розвитку. Таким чином, виникає глибоке переконання, що основні психолого-педагогічні засади, які сприяють підвищенню рівня творчих здібностей майбутніх вчителів, забезпечують оптимальні психологічні умови для формування та засвоєння розвитку знань шляхом організації навчального процесу, добору необхідних методів і методик, прийомів, організаційних форм навчання.

Таким чином, проблема формування здібностей є однією з найбільш складних і найменш досліджених у психолого-педагогічній науці. Насамперед, на нашу думку, слід врахувати реальний предмет психологічного дослідження (учня, студента) та їхню діяльність і поведінку в процесі навчання. Поведінка молодих людей і кількісно-якісна відмінність продуктивності дозволяє розрізняти види і ступені здібностей. Аналіз здібностей завжди має порівняльний характер, тобто ґрунтується на зіставленні продуктивності, умінні однієї людини з умінням інших. Критерієм здібності є рівень діяльності. Здібності не можуть існувати інакше як у постійному процесі розвитку. Із здібностями тісно пов'язані нахили, вибірково спрямованість індивіда на певну діяльність, що спонукає нею займатись. Нахили – передумови розвитку здібностей, нахили і здібності досить часто збігаються.

Тільки завдяки постійним вправам, формуванню вміння досягти успіху, розвитку навичок навчальної мотивації, формуванню інтересів ми підтримуємо і розвиваємо в себе відповідні здібності.

Психолого-педагогічні в системі підготовки вчителів забезпечують підвищення рівня розвитку творчості майбутніх вчителів, забезпечують оптимальні психологічні умови для формування, засвоєння, розвитку шляхом організації навчального процесу, добору необхідних методів, прийомів, організаційних форм навчання.

Висновки. Таким чином, на нашу думку, проблема формування творчих здібностей є важливим фактором відбору та системної фахової підготовки вчителів у природничій і технологічній галузях на засадах глибокого аналізу задатків під час вибору професії. Ці задатки дає можливість виявити і сформулювати психологічна та педагогічна науки під час вивчення індивідуальних якостей особистості.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження: проведення дисертаційного дослідження з метою створення й упровадження апробованої методики розвитку творчих здібностей у системі підготовки вчителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давиденко А. Науково-дослідницька діяльність учнів – членів Малої академії наук України / А. Давиденко. – Чернігів : РВВ ЧОІППО, 2001. – 38 с. – (Посібник для вчителів та учнів).
2. Дружинин В. Психология общих способностей / В. Дружинин. – Петербург : Питер, 2000. – 368 с.
3. Лук А. Психология творчества / А. Лук. – М. : Наука, 1978. – 128 с.
4. Пономарев Я. Фазы творческого процесса / Я. Пономарев. – М. : Педагогика, 1983. – 326 с.
5. Пономарева Я. Психология творчества / Я. Пономарева. – М. : Наука, 1976. – 303 с.
6. Словник іншомовних слів / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Головна редакція УРЕ, 1974. – 776 с.
7. Фрейд З. Психология бессознательного : сб. произведений / З. Фрейд. – М. : Просвещение, 1990. – 448 с.

УДК 78.071.2:159.922: 37

В. В. Бурназова,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Бердянський державний
педагогічний університет)

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МУЗИКАНТА- ІНСТРУМЕНТАЛІСТА: ЗМІСТ, СТРУКТУРА, МЕТОДИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Активні соціальні процеси, які відбуваються в Україні, реорганізація національної системи освіти на зразок європейської моделі, переосмислення теоретико-методологічних